

УДК 637.1/.338.2

ЕКОНОМІКА МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА ХЕРСОНЩИНИ: ЧВЕРТЬ СТОЛІТТЯ ПЕРЕХОДУ ДО РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Лісний В.А. – к.с.-г.н., доцент, ДВНЗ «Херсонський ДАУ»
Попова А.О. – економіст з обліку і аудиту,
Херсонське обласне управління водних ресурсів
Безпалова Н.О. – здобувач,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

Проведена оцінка розвитку молочного скотарства й економічної ефективності виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах Херсонської області впродовж 1990-2015 рр.

Зроблено висновок щодо перспектив відродження молочного скотарства шляхом створення за участі держави нових великотварних сучасних молочних комплексів з інноваційними технологіями та закупівлею для них племінної худоби за кордоном.

Ключові слова: молочне скотарство, виробництво молока, продуктивність корів, рівень рентабельності, відродження галузі.

Лесной В.А., Попова А.А., Безпалова Н.А. Экономика молочного скотоводства Херсонщины: четверть века перехода к рыночным отношениям

Проведена оцінка розвитку молочного скотарства і економічної ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Херсонської області за період з 1990 року по 2015 рік.

Сделан вывод о перспективах возрождения молочного скотоводства путём создания при участии государства новых крупнотварных современных молочных комплексов с инновационными технологиями и закупкой для них племенного скота в странах с высоко-развитым молочным скотоводством.

Ключевые слова: молочное скотоводство, производство молока, продуктивность коров, уровень рентабельности, возрождения отрасли.

Lisnyy V.A., Popova A.A., Bezpalova N.A. The Economy of dairy cattle breeding in Kherson region: A quarter of the century of transition to market relations

The evaluation of the development of dairy cattle breeding and economic efficiency of milk production in the agricultural enterprises of the Kherson region for the period from 1990 to 2015 was made.

The conclusion is made about the perspectives of the revival of milk-growing cattle breeding by creating with the state's participation new large-scale modern dairy complexes with innovative technologies and the purchase of pedigree cattle for them in countries with highly developed dairy cattle breeding.

Keywords: dairy cattle breeding, milk production, cow productivity, profitability level, industry revival.

Постановка проблеми. В організації забезпечення повноцінного харчування людей, а отже в зміцненні їх здоров'я молоко без найменшого сумніву має не переоцінене значення. Винятково велике значення виробництва молока визначається його високими позитивними харчовими властивостями. Молоко і молочні продукти – вершкове масло, сир, сметана і інші продукти є незамінними в харчуванні людей. За своїми харчовими властивостями молоко займає перше місце серед всіх продуктів тваринного походження. Як зазначають науковці, в молоці міститься більше 120 найцінніших складових: білки, жири, вуглеводи, мінеральні елементи, майже всі відомі вітаміни і ферменти.

Молоко самою природою визначено для харчування ссавців, у тому числі й для людей. Повноцінне харчування людей просто не можливе без споживання достатньої кількості молока та молочних продуктів, які неможливо замінити іншими продуктами.

З тих історично давніх пір, коли людина приручила, одомашнила худобу та стала споживати молоко та молочні продукти, якість харчування незрівнянно покращилася, що позитивно впливало на стан здоров'я і тривалість життя людей. Багато тисяч років у людей справедливо не виникало навіть сумніву щодо доцільності розведення худоби, одержання молока від корів і його споживання.

За даними науково-дослідного інституту гігієни харчування, споживання молока і молочних продуктів у перерахунку на молоко повинно становити в середньому 395 кг на людину в рік, а дорослої людини – майже 500 кг. За іншими даними науково-обґрунтована річна норма споживання молока і молочних продуктів у перерахунку на молоко становить 380 кг.

Споживання молока і молочних продуктів в середньому на душу населення в Україні було найвищим у 1990 році і становило 373 кг, що майже відповідало науково-обґрунтованій раціональній нормі.

Валове виробництво молока в усіх категоріях господарств України у 1990 році становило 24,5 млн. тонн. При чисельності населення 51,9 млн. чоловік виробництво молока на одну особу в середньому сягало понад 470 кг, а в Херсонській області відповідно – 637 кг.

Впродовж багатьох останніх років фактичне споживання молока та молочних продуктів на одну особу в Україні та в Херсонській області зокрема було значно нижчим навіть від норми мінімального споживчого кошика, яка становить 253 кг.

Вкрай незадовільне нинішнє становище з виробництвом і споживанням молока зумовлене занепадом молочного скотарства, різким зменшенням чисельності поголів'я корів і валового виробництва молока у всіх регіонах України, у тому числі і в Херсонській області. Тому науковцям і практикам належить вишукати всі можливі напрями та резерви відродження та підвищення ефективності молочного скотарства. Таке завдання можна вирішити лише на основі постійного всебічного вивчення стану галузі.

Постійна об'єктивна оцінка стану молочного скотарства дає можливість визначати систему заходів по відродженню галузі та підвищенню ефективності виробництва молока в області. Цим і обґрунтована актуальність даної теми наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковці Херсонського державного аграрного університету постійно стежать за станом розвитку молочного скотарства в області та періодично в часі згідно вимог моніторингу висвітлюють свою оцінку функціонування галузі.

Дані досліджень цієї роботи включають аналіз та оцінку галузі молочного скотарства області впродовж останніх 25 років переходу до ринкових відносин.

Постановка завдання. Мета досліджень полягала у виявленні основних причин занепаду галузі скотарства області на основі даних проведення всебічної оцінки стану розвитку галузі за період з 1990 року по 2015 рік та на цій

основі визначення можливих основних резервів та напрямів відродження галузі молочного скотарства.

Об'єктом досліджень були показники чисельності поголів'я корів їх молочної продуктивності, виробництва молока та його рентабельності у молочному скотарстві області за статистичними даними Головного управління статистики у Херсонській області та Державного комітету статистики України, а також дані наукових публікацій з теми дослідження.

Основними методами дослідження були діалектичний метод, економіко-статистичний, монографічний, абстрактно-логічний, метод порівняння.

Виклад основного матеріалу досліджень. Як свідчать дані аналізу, загальна чисельність поголів'я корів у всіх категоріях господарств області за останні 25 років зменшилася з 272,2 тис. гол. на кінець 1990 року до 69,9 тис. гол. на початок 2016 року або майже в чотири рази (табл.1).

Особливо страхітливим був занепад молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах. Поголів'я корів у цій категорії господарств з 229,3 тис. гол. на кінець 1990 року катастрофічно зменшилося до 6,4 тис. гол. на початок 2016 року. За досліджуваний період у цій категорії господарств було знищено більше ніж 97% корів. По суті молочне скотарство у сільськогосподарських підприємствах знищено майже повністю. Саме в цій категорії господарств молочне скотарство велося найбільш прогресивними технологіями, з застосуванням комплексної механізації вирощування кормових культур, заготівлі та зберігання кормів, утримання корів, їх годівлі та доїння. На належному рівні проводилася ветеринарна профілактична робота.

У молочному скотарстві сільськогосподарських підприємств області на високому фаховому рівні проводилася секційно-племінна робота. Повсюдно застосовували штучне запліднення корів з використанням бугаїв-плідників, перевірених за якістю їх нащадків.

Станом на початок 2016 року у сільськогосподарських підприємствах утримували менше 10% корів від загальної їх чисельності в області. Основну кількість корів – понад 90% утримували в особистих господарствах населення.

Для порівняння, у 1990 році у сільськогосподарських підприємствах області утримували понад 84% корів від загальної їх чисельності. З огляду на такі відносні показники окремі автори-політики говорять, що поголів'я худоби в області перемістилося з суспільного сектора в приватний сектор. Причому це проголошується як досягнення переходу до ринкової економіки. Така оцінка нинішнього стану молочного скотарства, на нашу думку, не коректна. Поголів'я корів з суспільного сектора господарств не перемістилося у приватний сектор. У суспільному секторі корів по суті ліквідували (вирізали). У приватному секторі худоба поки що ще залишається. Однак, у приватному секторі – «Господарства населення» сьогодні, як 100 і 200 років тому застосовується прадідівська технологія виробництва молока. Всі роботи по утриманню корів, їх годівлі, доїнню виконується ручним способом, виснажливою від зорі до зорі працею власників корів. Санітарно-гігієнічні умови одержання молока сьогодні нерідко порушуються та спеціальними службами не контролюються. Є села, де не вистачає чистої води, або вода постачається з переборами. В таких умовах не можливо вручну надійти високоякісне, чисте молоко.

Таблиця 1 - Чисельність поголів'я корів за категоріями господарств у Херсонській області (на кінець року), тис. гол.

Роки	Господарства усіх категорій	у тому числі:		
		сільськогосподарські підприємства		господарства населення
		всього	з них: фермерські господарства	
1990	272,2	229,3	-	42,9
2000	122,5	42,0	0,3	80,5
2005	100,8	9,1	0,4	91,7
2010	78,7	6,6	0,4	72,1
2011	77,7	6,5	0,4	71,2
2012	77,8	6,6	0,4	71,2
2013	72,1	6,3	0,4	65,8
2014	71,5	6,6	0,4	64,9
2015	69,9	6,4	0,4	63,5
2015 р. у % до 1990 р.	25,7	2,8	x	148,5

До речі, в країнах Євросоюзу та в країнах інших континентів з високо-розвиненим молочним скотарством, на законодавчому рівні, молоко, видоєне руками, забороняється використовувати на харчові цілі.

Впродовж останніх десяти років тепер вже у господарствах населення області щорічно відбувається значне зменшення чисельності поголів'я корів. На кінець 2005 року у господарствах населення області утримували 91,7 тис. корів, а на початок 2016 року – лише 63,5 тис. голів. Зменшення чисельності поголів'я корів у господарствах населення за вказаний десятирічний період склало 28,2 тис. голів або майже 31%. За таких темпів скорочення поголів'я орієнтовано через два десятиліття і в цій категорії господарств молочне скотарство, як галузь буде ліквідоване.

Господарства населення сьогодні вимушено ще утримують корів. У людей на селі немає роботи, а отже немає і заробітної плати, необхідної для існування їх самих, їх дітей та всіх інших членів їх сімей. Утримуючи корів та продаючи частину молока, люди на селі намагаються просто фізично вижити. Однак, вкрай несприятливі економічні умови для власників корів на селі по закупівлі у них молока монополістами-переробниками змушують господарства населення відмовлятися від утримання корів.

Економічна не вигідність виробництва молока, як наслідок відсутності належного державного регулювання виробництва, цін і ціноутворення була основною причиною відмови сільськогосподарських підприємств від ведення молочного скотарства. З цієї ж причини фермерські господарства області, як на жаль і всієї України обгрунтовано і категорично відмовляються від ведення молочного скотарства, від виробництва молока.

В Херсонській області у 2015 році всі фермерські господарства разом утримували лише 400 корів або в середньому одну корову на одинадцять фермерських господарств. Маючи у своєму користуванні 286 тис. га сільськогосподарських угідь або понад 16% їх загальної площі в області, фермерські господарства утримували лише 0,6% корів від їх загальної невеликої кількості в області. Окремі представники влади пропонують адміністративними методами, розпорядженнями примусити фермерів утримувати корів. На наше переко-

нання правильно говорять ті, хто стверджує, що доти, поки в Україні буде економічно не вигідно виробляти молоко, виробники не будуть утримувати корів собі на збиток.

Важливими показниками оцінки стану розвитку чи занепаду молочного скотарства є показники щільності поголів'я корів та виробництва молока у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь.

Щільність поголів'я корів у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у сільськогосподарських підприємствах області з 12 голів у 1990 році зменшилася до 0,7 голів на початок 2016 року або більше ніж у 17 разів, що однозначно свідчить про обвальний занепад і розор молочного скотарства у цій основній категорії господарств (табл. 2).

Таблиця 2 - Щільність поголів'я корів та виробництва молока у розрахунку на 100 га с.-г. угідь у Херсонській області

Роки	Щільність корів, гол.		Виробництво молока, ц	
	у всіх категоріях господарств	у с.-г. підприємствах	у всіх категоріях господарств	у с.-г. підприємствах
1990	14	12	406	359
2000	7	3	169	58
2005	5	1	181	40
2015	4	0,7	172	42
2015 р. у % до 1990 р.	28,6	5,8	42,4	11,7

Виробництво молока у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у господарствах усіх категорій області з 406 ц у 1990 році зменшилося до 172 ц у 2015 році. Ці показники також свідчать про глибокий занепад галузі молочного скотарства. Для порівняння зазначимо, що у багатьох державах Європейського Союзу з розвиненим молочним скотарством виробництво молока на 100 га сільськогосподарських угідь сягає 1500-2000 ц, а в Нідерландах – ще більше. Коментарі тут зайві.

Валове виробництво молока в усіх категоріях господарств області за статистичними даними з 799 тис. тонн у 1990 році зменшилось до 300 тисяч тонн у 2015 році або майже в 2,7 рази (табл.3).

Таблиця 3 - Виробництво молока за категоріями господарств Херсонської області, тис. тон

Роки	Всі категорії господарств	у тому числі:		
		с.-г. підприємства		господарства населення
		всього	з них: фермерські господарства	
1990	799,0	688,7	-	110,3
2000	320,1	98,6	0,3	221,5
2005	357,5	28,3	...	329,5
2010	305,9	26,1	0,8	279,8
2011	302,0	28,1	1,1	273,9
2012	310,5	32,5	1,1	278,0
2013	308,8	34,6	1,2	274,2
2014	302,9	39,1	1,4	263,8
2015	300,0	40,0	1,3	260,0
2015 р. у % до 1990 р.	37,5	5,8	x	235,7

Страхітливим було зменшення виробництва молока за досліджуваний період у сільськогосподарських підприємствах. У 1990 році у цій категорії господарств було вироблено 688,7 тис. тонн молока, а у 2015 році відповідно – лише 40 тис. тонн або в 17 разів менше.

Фермерські господарства впродовж всіх досліджуваних років не мали скільки-небудь помітного значення у валовому виробництві молока в області.

Виробництво молока в господарствах населення за офіційними статистичними даними у 1990 році становило 110,3 тис. тонн, а у 2015 році воно зросло до 260,0 тис. тонн або майже в 2,4 рази.

Загально відомо, що показники валового виробництва молока прямо залежать від чисельності поголів'я корів та рівня їх молочної продуктивності.

Надій молока у розрахунку на одну корову у господарствах населення області у 1990 році за статистичними даними становив 2795 кг (табл.4).

Таблиця 4 - Надій молока на одну корову, яка була на початку року в Херсонській області, кг

Роки	Усі категорії господарств	у тому числі:	
		с.-г. підприємства	господарства населення
1990	2945	2970	2795
2000	2122	1191	3284
2005	3301	2947	3336
2010	3790	4355	3744
2011	3808	4456	3751
2012	3966	5236	3855
2013	3948	5587	3806
2014	4175	6620	3956
2015	4163	6347	3951

За офіційними статистичними даними надій молока від однієї корови у цій категорії господарств у 2015 році зріс до 3951 кг або на 41%.

Показники валового виробництва молока і молочної продуктивності корів у господарствах населення статистична служба визначає нібито методом опитування власників корів. Багато власників корів в бесідах з авторами даної роботи стверджували, що за багато років у них жодного разу ніхто не спитав про рівень молочної продуктивності їх корів та загальну кількість надоєного молока. Це дає нам серйозні підстави мати великий сумнів або підозру в правдивості статистичних даних рівня молочної продуктивності корів у господарствах населення. Ми вважаємо, що показники молочної продуктивності корів, у господарствах населення, в останні досліджувані роки статистичною службою значно завищені. Якщо це так, тоді значно завищеними є і показники валового виробництва молока як у господарствах населення, так через це і в усіх категоріях господарств в цілому. Якщо це так, тоді значно завищеними є і статистичні дані показників споживання молока у розрахунку на одну особу населення. Існують й інші підстави для підозри у завищенні статистичною службою показників рівня молочної продуктивності корів, а відтак – і валового виробництва молока у господарствах населення.

Методику обліку виробництва молока у господарствах населення «опитуванням власників корів» статистична служба застосовує в усіх областях

України. Це ймовірно призводить до суттєвого викривлення статистичних показників виробництва і споживання молока порівняно з реальним станом виробництва у молочному скотарстві.

В умовах ринкової економіки визначальним фактором зацікавленості підприємств та окремих підприємців до розвитку будь-якої галузі, будь-якого виробництва, у тому числі й молочного скотарства та виробництва молока є прибутковість виробництва.

В ринковій економіці рушійною силою успішного ведення виробництва завжди був і залишається прибуток. При збитковому виробництві продукції кожний виробник буде намагатися будь-що позбутися збиткової галузі та збиткового виробництва.

Саме через збитковість виробництва молока та через недостатній рівень рентабельності в умовах, коли інфляція щорічно значно перевищувала показники рівня рентабельності впродовж практично всіх досліджуваних років переважна більшість сільськогосподарських підприємств області, як і України в цілому, відмовилася від ведення молочного скотарства.

Рівень рентабельності виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах області у 1990 році становив 12,8% (табл.5).

Таблиця 5 - Рентабельність виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах Херсонської області

Роки	Повна собівартість 1 ц молока, грн.	Реалізаційна ціна 1 ц молока, грн.	Прибуток (+), збиток (-) від реалізації 1 ц молока, грн.	Рівень рентабельності, %
1990	33,80*	38,11*	4,31*	12,8
2000	74,12	49,78	-24,34	-32,8
2001	70,6	60,29	-10,31	-14,6
2002	65,1	55,6	-9,5	-14,6
2003	72,32	70,64	-2,28	-3,1
2004	84,46	78,61	-5,85	-6,9
2005	84,77	108,48	23,71	28,0
2006	98,04	102,76	4,72	4,8
2007	125,9	160,02	34,12	27,1
2008	160,37	191,17	30,80	19,2
2009	177,93	194,97	17,04	9,6
2010	241,83	303,42	61,59	25,5
2011	271,22	332,18	60,96	22,5
2012	278,52	289,17	10,65	3,8
2013	314,07	373,90	59,83	19,1
2014	...	...	...	...
2015	404,58	462,83	58,25	14,4

* - Грошові одиниці у 1990 р. – рублі (руб.)

Після введення в Україні в обіг грошової одиниці гривни впродовж 1996-2004 рр. виробництво молока у сільськогосподарських підприємствах області було збитковим. Найвищий рівень збитковості був у 1996-1999 рр. і становив у 1996 році – 50,3%, у 1997 році – 62,1%, у 1998 році – 56,2%, у 1999 році – 51,9%. Це страхітливі показники збитковості виробництва молока. Сільськогосподарські підприємства, вирученими від реалізації молока коштами не

відшкодовували навіть половини витрат на виробництва молока. У господарствах при наведеній жадливій збитковості виробництва не було грошей навіть на придбання дизпалива для тракторів, щоб зорати та засіяти поля. Відсутність грошей у сільськогосподарських підприємствах при збитковому виробництві стало головною причиною масового вирізання худоби. Реалізація худоби тоді на м'ясо була чи не єдиним джерелом надходження коштів для підтримки самого існування сільськогосподарських підприємств. При цьому зазначимо, що в ті роки рівень збитковості реалізації великої рогатої худоби, свиней та овець на м'ясо був не менш жадливим ніж рівень збитковості реалізації молока і становив від 51,1% до 66,1%. Не зважаючи на грабіжницькі умови реалізації худоби, свиней та овець, сільськогосподарські підприємства були змушені масово вирізати тваринництво аби спромогтися не залишити не засіяною сільськогосподарську ниву.

Впродовж 2000-2004 рр. виробництво молока у сільськогосподарських підприємствах області залишалося збитковим. Господарства продовжували вирізати корів. На кінець 2004 року у цій основній категорії господарств залишилося лише 8,7 тис. корів з 229,3 тис., які були у 1990 році. Вже до початку 2005 року було знищено 220,6 тис. корів або понад 96%. Ліквідація молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах області по суті була завершена менш ніж за 15 років невдалого переходу до ринкових відносин.

Впродовж останніх 11 досліджуваних років виробництво молока у сільськогосподарських підприємствах області в середньому було рентабельним. Від реалізації 1 кг молока підприємства одержували прибуток від 5 коп. у 2006 році до 61 коп. у 2011 році.

У 2015 році рівень рентабельності молока становив 14,4%. Від реалізації 1 кг молока господарства отримали 58 коп. прибутку. У реалізації молока у 2015 році приймали участь 22 сільськогосподарських підприємства області, включаючи фермерські господарства. У 13 з них молоко було збитковим.

До речі, у 2015 році в Україні рівень інфляції або обезцінення української національної грошової одиниці гривні сягав понад 40%. Не потребує коментарів на скільки малим за таких умов був прибуток від реалізації молока у сільськогосподарських підприємствах.

Статистична служба рівень рентабельності виробництва молока розраховує лише по сільськогосподарським підприємствам, у яких на початок року утримували лише 9% корів від загальної чисельності в області.

Рентабельність виробництва молока у господарствах населення, де тепер утримують 91% корів, ніхто не розраховує і не аналізує. Вигідність, дохідність виробництва молока у господарствах населення визначають самі власники корів, наявністю або відсутністю грошей у своїх кишнях.

Зважаючи лише на тяжку, виснажливу ручну працю при виробництві молока в господарствах населення, загальні витрати на виробництво одиниці молока у цій категорії господарств однозначно бувають вищими ніж у сільськогосподарських підприємствах. Закупівельні ж ціни на молоко від власників корів в області, як і по всій Україні, впродовж багатьох років були на стільки низькі, що не відшкодовували навіть витрат на придбання кормів для годівлі худоби.

Монополісти-переробники молока на свій хижацький розсуд самочинно встановлюють мізерні закупівельні ціни на молоко, що беруть у селян та ще й називають такі ціни «договірними». Насправді такі ціни на молоко є відверто мародерськими, грабіжницькими і жодним чином з селянами не погоджені.

Для прикладу, переробники молока, закупаючи молоко у селянських особистих господарствах Білозерського району влітку 2016 року, встановили закупівельну «договірну» ціну за 1 л молока в розмірі 2,50 грн. Це в 5-6 разів дешевше від ціни нормалізованого по вмісту молочного жиру до 2,5-2,6% в магазинах роздрібною торгівлі. З цього приводу Білозерська районна рада прийняла рішення звернутися до Верховної Ради України з проханням-вимогою на законодавчому рівні встановити нижній поріг закупівельних цін на молоко. Подібна ситуація з самочинним встановленням мізерних закупівельних цін на молоко має місце у всіх областях України.

Через невідповідність утримання корів їх кількість у господарствах населення області з 91,7 тис. голів на початок 2006 року зменшилася до 63,5 тис. голів на початок 2016 року. Після майже повної ліквідації молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах на кінець 2005 року, з 2006 року розпочалася ліквідація цієї галузі у господарствах населення. Впродовж останніх десяти років у цій категорії господарств області поголів'я корів щорічно зменшувалося в середньому на 2800 голів.

Однією з вагомих причин занепаду економіки, без перебільшення великого, а нерідко – обвального зменшення виробництва є низька купівельна спроможність населення через вкрай низькі пенсії та зарплати, через велике безробіття. Представники влади нерідко хизуються тим, що в Україні собівартість товарів, продуктів, послуг значно нижча, ніж наприклад, в країнах Європейського Союзу завдяки дешевій у нас робочій силі. Це хизування є не чим іншим, як вкрай низькою заробітною платою працівників в своїй державі.

В багатьох країнах Європейського Союзу заробітна плата в десятки разів вища ніж в Україні. Там досягнута така купівельна спроможність населення, що дозволяє купувати продукти харчування за принципом «по потребі».

Сполучені Штати Америки створили найпотужнішу економіку світу перш за все за рахунок великого внутрішнього споживання. В Україні ж в цілому, й у Херсонській області зокрема саме вкрай низька купівельна спроможність населення призвела до небачених раніше темпів зменшення виробництва, до занепаду економіки.

Висновки та пропозиції. За чверть століття невдалого реформування сільськогосподарського виробництва молочне скотарство Херсонської області зазнало великого розору, дійшло жахливого стану. Життєво необхідна для людей галузь у сільськогосподарських підприємствах по суті знищена. Фермерські господарства обґрунтовано категорично відмовляються від виробництва молока.

За досліджуваний період чисельність поголів'я корів у сільськогосподарських підприємствах з 229,3 тис. гол. зменшилася до 6,4 тис. гол. У цій основній категорії господарств станом на початок 2016 року знищено майже 223 тис. корів або понад 97% від їх наявної кількості у 1990 році.

Починаючи з 2006 року розпочалася і триває ліквідація молочного скотарства у особистих господарствах населення. Зменшення поголів'я корів у цій

категорії господарств впродовж останніх десяти років сягає 28 тис. голів або майже 31% від їх кількості, яка була на початок 2006 року.

З метою не допущення остаточного знищення молочного скотарства, ця галузь в особистих господарствах громадян, де ще утримують корів, потребує термінової, достатньої, дієвої державної підтримки.

З метою відродження молочного скотарства необхідним є створення за участі держави нових великотварних сучасних молочних комплексів з інноваційними технологіями та закупівлею для них племінної худоби за кордоном.

Необхідним є розробка кардинальних, революційних заходів на державному рівні для заохочення фермерів створювати і розвивати галузь молочного скотарства.

Зважаючи на стратегічно важливе значення для України галузі молочного скотарства, вважаємо за необхідне створення при профільному міністерстві національної надзвичайної аналітичної тимчасової групи фахівців і практиків з ведення тваринництва, аудиторів, економістів, фінансистів, науковців з наукових і учбових закладів для проведення ретельної, всебічної об'єктивної оцінки нинішнього стану галузі у всіх регіонах України. На основі такої оцінки мають бути визначені конкретні заходи по відродженню життєво важливої галузі в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Грінкевич Л.З., Попова А.О., Лохоня О.І. Нинішній стан і перспективи підвищення ефективності виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах Херсонської області // Таврійський науковий вісник: Науковий журнал. Вип. 64. Частина 2. – Херсон: Айлант, 2009. – С.
2. Народне господарство Української РСР у 1990 році. Статистичний щорічник // Міністерство статистики УРСР. – Київ: «Техніка», 1991. – 496 с.
3. Херсонщина у цифрах 1999 рік: Статистичний довідник // Херсонське обласне управління статистики. – Херсон, 2000. – 343 с.
4. Регіони України, 2009. Статистичний збірник. Частина II // Державний комітет статистики України. – Київ, 2009. – 757 с.
5. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2008 – 2015рр. Статистичні бюлетені за відповідні роки // Київ, Державний комітет статистики.
6. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Херсонської області за 2008 – 2015 рр.. Статистичні бюлетені за відповідні роки // Херсон, Головне управління статистики у Херсонській області.
7. Статистичний щорічник України за 2014 рік // Державна служба статистики України. – К.: 2015 р. – 586 с.
8. Кількість сільськогосподарських тварин, виробництво продукції тваринництва в господарствах Херсонської області за 2015 рік.. Статистичний бюлетень // Головне управління статистики у Херсонській області, 2016. – 84 с.
9. Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2016 році» // НІСД. – К.: ПП «Видавництво Фенікс», 2016. – 686 с.